

Fokusera inte på arbetsrätten när de 73 punkterna ska förverkligas

Dagens Nyheter den 19 februari 2019

En uppmärksammas punkt i januariöverenskommelsen gäller arbetsrätten: "Lagen om anställningsskydd ska ändras genom tydligt utökade undantag från turordningsreglerna." Lagändringen kan grundas på en uppgörelse mellan arbetsmarknadens parter, men om de inte kommer överens ska ändringen utarbetas av en politiskt tillsatt utredning.

Frågan om arbetsrättens utformning är viktig. Men förändringsprocessen reser också principiella frågor om i vilken grad arbetsmarknaden bör regleras av partssystemet respektive av politiken. Parternas självreglering ses ofta som en central del av den svenska arbetsmarknadsmodellen. Det innebär till exempel att delar av lagstiftningen om anställningsskydd är dispositiv, det vill säga att den kan ersättas av kollektivavtal.

Ett skäl till att överenskommelser mellan parterna kan vara att föredra framför politiska sådana är att olika arbetsvillkor då kan utformas på det sätt som passar olika avtalsområden bäst. Ett annat skäl är att uppgörelser mellan parterna kan vara mer långsiktigt stabila. Det beror på att parterna deltar i vad som brukar kallas ett upprepat spel. Eftersom det ständigt sker nya förhandlingar gäller det att nå överenskommelser som motparten långsiktigt kan acceptera och att inte tvinga fram en "kapitulation" som bara gör denne revanschlysten. Det är en annan logik än i politiken där det hela tiden gäller för partierna att positionera sig inför väljarna.

Ett argument är också att parternas förhandlingar sällan bedrivs i samma strålkastarljus som politiska förhandlingar och att det kan underlätta rationella överväganden.

De beskrivna fördelarna med partsöverenskommelser kan emellertid ibland också ses som nackdelar. Skiftande villkor i olika avtal kan ge oönskade skillnader mellan olika delar av arbetsmarknaden. Parterna har vidare många gånger svårt att förändra tidigare överenskommelser så att de tar hänsyn till nya förutsättningar.

Avtalsförhandlingar bedrivs visserligen knappast längre i slutna rökfyllda rum men är ofta ändå inte särskilt transparenta. Medlemmarna i ett fackförbund kan ha svårt att överblicka exakt vad deras förhandlare uppnått, inte minst därför att både arbetsgivare och fack framställer sig som vinnare. Detta minskar möjligheterna till ansvarsutkrävande inom organisationerna.

Det går inte att ange generella principer för hur samspelet mellan politik och parter bäst sker. Men det är uppenbart att politiken ibland behövt gripa in för att få parterna att agera.

Det hyllade Saltsjöbadsavtalet från 1938, som var centralt för att etablera en samförståndsanda på arbetsmarknaden, kom till under ett starkt hot om statliga ingrepp mot den tidens många konflikter. Något liknande gäller Industriavtalet från 1997 som etablerade principen om industrins lönenormerande roll och som i då rådande läge bidrog till att få ner löneökningarna till en rimlig nivå. Även då fanns ett uttalat hot om lagstiftade skärpningar av konfliktreglerna.

Många partsföreträdare ser de senaste årens statliga lärarlönesatsningar som ett ovälkommet ingripande i lönebildningen. Men enligt min mening har de varit motiverade av partssystemets oförmåga att åstadkomma en löneutveckling som tryggar en god tillgång på lärare.

Stora politiska ingrepp i partssystemet till den ena sidans förmån kan emellertid också vara mycket problematiska. Det gäller till exempel de förändringar i arbetsrätten, bland annat just avseende turordningsreglerna, som gjordes under 1970-talet av den dåvarande socialdemokratiska regeringen. Då lagstiftades om de reformer som LO inte kunde få till stånd genom avtal. Det fick stora negativa konsekvenser för samarbetsklimatet mellan parterna på arbetsmarknaden och bidrog till att de privata arbetsgivarna i SAF inte längre ville bedriva samordnade förhandlingar med sina fackliga motparter.

Det finns en liknande risk att januariöverenskommelsens ”beställning” till parterna att under hot om lagstiftning förhandla fram en mer flexibel arbetsrätt kan rubba en känslig partsbalans. Följden kan bli att facket framöver blir mer militant och att antalet arbetsmarknadskonflikter därför ökar.

Frågan är hur viktiga liberaliseringar av arbetsrätten är. De skulle enligt forskningen sannolikt bidra till (något) högre produktivitet. Däremot är det mindre sannolikt att det skulle bli några påtagliga sysselsättningseffekter. En relevant fråga är därför om eventuella fördelar är tillräckliga för att motivera statliga ingrepp. Det är antagligen av mycket större betydelse att hantera de omställningsproblem på arbetsmarknaden som kommer att uppstå till följd av automatisering, robotisering, ökad användning av artificiell intelligens och så vidare.

Dessa förändringar ställer krav på större möjligheter till och bättre finansiering av kompetensutveckling för arbetstagarna. Att i samarbete med parterna rusta arbetskraften bättre för framtiden – till exempel genom ett skattesubventionerat kompetenssparande – borde vara en avsevärt viktigare uppgift för staten än att reformera arbetsrätten.

Lars Calmfors